

Erityisopetuksen pääperiaatteet

Suosituksia päättäjille

Erityisopetuksen pääperiaatteet

Suosituksia päättäjille

Tähän julkaisuun on koottu poliittisia linjauksia koskevaa tietoa Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen eri julkaisuista. Kaikki alkuperäiset julkaisut löytyvät kehittämiskeskuksen Internet-sivustosta osoitteesta www.european-agency.org.

Julkaisun lainaaminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan selvästi. Jotta tiedot olisivat mahdollisimman monen ulottuvilla, raportti on julkaistu muokattavassa sähköisessä muodossa ja useilla eri kielillä. Raportin sähköinen versio on saatavissa kehittämiskeskuksen Internet-sivustosta osoitteesta www.european-agency.org.

Raportin laatijat:

Gudni Olgeirsson, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen edustajiston jäsen, Islanti, Opetusministeriö

Phil Snell, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen edustajiston jäsen, Iso-Britannia, Opetusministeriö

Lucie Bauer, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen edustajiston jäsen, Itävalta, Opetusministeriö

Filomena Pereira, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen edustajiston jäsen, Portugali, Opetusministeriö

Christine Pluhar, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen edustajiston jäsen, Saksa, Opetusministeriö

Toimitus: Amanda Watkins, Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen projektipäällikkö

Kansikuva: Daniela Demeterová, Tsekin tasavalta

ISBN: 87-91350-72-7 (Electronic)

ISBN: 87-91350-57-3 (Printed)

2003

European Agency for Development in Special Needs Education

Sihteeristö:

Østre Stationsvej 33

DK-5000 Odense C

Denmark

Puh.: +45 64 41 00 20

Faksi: +45 64 41 23 03

Sähköposti:

secretariat@european-agency.org

Brysselin toimisto:

3, Avenue Palmerston

B-1000 Brussels

Puh.: +32 2 280 33 59

Faksi: +32 2 280 17 88

Sähköposti:

brussels.office@european-agency.org

Internet: www.european-agency.org

SISÄLLYS

OSA 2: PÄÄPERIAATTEET.....	7
<i><u>Osallistamista tukeva lainsäädäntö ja politiikka.....</u></i>	<i><u>7</u></i>
<i><u>Osallistamista edistävä resursointi.....</u></i>	<i><u>8</u></i>
<i><u>Toimivat seuranta-, arviointi- ja tulosvastuujärjestelyt.....</u></i>	<i><u>9</u></i>
<i><u>Koulutuksen saatavuuden ja koulutusmahdollisuuksien lisääminen.....</u></i>	<i><u>10</u></i>
<i><u>Tulevaisuuden poliittiset kehittämiskohteet.....</u></i>	<i><u>11</u></i>
OSA 3: TEEMAHANKKEISSA ESIIN NOUSSEET POLIITTISET LINJAUKSET.....	13
<i><u>Osallistaminen Euroopassa.....</u></i>	<i><u>13</u></i>
<i><u>Rahoitus.....</u></i>	<i><u>14</u></i>
<i><u>Opetuskäytännöt.....</u></i>	<i><u>16</u></i>
OSA 4: PERUSTIETOA EUROOPAN ERITYISOPETUKSEN KEHITTÄMISKESKUKSESTA.....	20
OSA 5: LÄHTEET JA TAUSTAMATERIAALI.....	22
OSA 6: LISÄTIETOJA.....	25

OSA 1: JOHDANTO

Tässä julkaisussa esitetään suosituksia keskeisistä erityisopetusta koskevista poliittisista linjauksista, jotka tukevat tuloksekkaasti oppimisessa erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden integrointia yleisopetuksen oppimisympäristöihin. Julkaisu tarjoaa eri puolilla Eurooppaa toimiville päättäjille ajantasaisen koosteen Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskusten erityisopetuksen eri aihepiirejä koskevan työn yhteydessä esiin tulleista poliittisista linjauksista. Tätä työtä on tehty laajoissa teemahankkeissa, joihin ovat tavallisesti osallistuneet kaikki kehittämiskeskusten jäsenmaat. Jäsenmaat ovat valinneet hankkeiden teemoiksi merkittäviksi ja tärkeiksi kokemiaan osa-alueita. Hankkeissa on käytetty lukuisia eri menetelmiä (kyselyjä, maakohtaisia kirjallisuuskatsauksia tai eri maiden asiantuntijoiden kokemusten vaihtoa varten järjestettyjä tapaamisia) ja laadittu muun muassa painettuja julkaisuja sekä sähköisiä raportteja ja aineistoja. Kattava luettelo tässä julkaisussa käsitellyistä aihepiireistä löytyy osasta 4, Lähteet ja taustamateriaali.

Kaikissa Euroopan maissa tunnustetaan, että osallistava opetus – tai Luxemburgin peruskirjan (1996) nimityksen mukaisesti *kaikille tarkoitettu koulu* – on keskeinen lähtökohta erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden yhtäläisten mahdollisuuksien takaamiselle kaikilla elämänoilla (yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, työelämässä ja sosiaalisissa suhteissa). Osallistava opetus edellyttää joustavia koulutusjärjestelmiä, jotka kykenevät vastaamaan yksittäisten oppijoiden erilaisiin ja usein varsin moninaiisiin tarpeisiin.

Opetuksen integroinnilla pyritään takaamaan kaikille oppijoille yhtäläiset mahdollisuudet osallistua täysipainoisesti koulutukseen omassa lähiyhteisössään. Kukin kehittämiskeskusten teemahanke on keskittynyt yhteen osallistavan opetuksen eri osa-alueeseen. On kuitenkin huomattava, että osallistaminen tapahtuu eri maissa erilaisissa olosuhteissa. Esimerkiksi eri maissa erityisopetusta tarvitseviksi luokiteltujen oppivelvollisuusikäisten oppilaiden osuus vaihtelee voimakkaasti, alle yhdestä prosentista yli kymmeneen prosenttiin. Myös erityiskouluissa ja -luokilla olevien

erityisoppilaiden osuus vaihtelee huomattavasti. Joissakin maissa alle yksi prosentti kaikista oppilaista on sijoitettu erityiskouluihin ja -luokille, kun taas toisissa osuus on yli neljä prosenttia. Maiden väliset erot kuvastavat pikemminkin arviointikäytäntöjen ja rahoitusjärjestelyjen kuin erityistarpeiden esiintymisen eroja.

Vaikka eri maissa onkin erilaisia integraatiokäytäntöjä, on kuitenkin mahdollista johtaa niistä joitakin osallistavan politiikan **pääperiaatteita** ja kuvata eräitä kehittämiskeskuksen teemahankkeissa esiin nousseita **poliittisia linjauksia**. Näitä esitellään osissa 2 ja 3.

OSA 2: PÄÄPERIAATTEET

Tässä osassa esitetyt periaatteet kuvastavat erityisopetusta koskevien poliittisten linjausten yleisiä tekijöitä, jotka muodostavat Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen selvitysten mukaan toimivan perustan osallistavan opetuksen edistämiseksi.

Osallistamista tukeva lainsäädäntö ja politiikka

Eri maiden tulee asettaa osallistaminen selväksi tavoitteeksi omassa *koulutuslainsäädännössään*. Lainsäädännön tulee johtaa entistä parempien edellytysten luomiseen osallistamista edistäville kehittämistoimille ja prosesseille. Erityisesti tarvitaan yhtenäistä lainsäädäntöä, joka kattaa kaikki oppivelvollisuuskoulutuksen osa-alueet.

Hallitusten tulee noudattaa selvästi määritettyä ja esitettyä osallistavaan opetukseen tähtäävää politiikkaa. Osallistavan opetuksen toteuttamisprosessin edistämiseksi hallitusten tulee selvittää kaikille koulutusyhteisön jäsenille, mihin tällä politiikalla pyritään.

Koulutuspolitiikan tulee:

- o ottaa jokaisen erityisopetusta tarvitsevan oppijan tarpeet huomioon kaikkien koulutusstrategioiden suunnittelussa, rahoituksessa, laatimisessa, toteuttamisessa ja arvioinnissa
- o kaikilla koulutuksen aloilla perustua integraation edistämistä ja yksittäisten oppijoiden tarpeisiin vastaamista painottavaan ajattelumalliin
- o olla kyllin joustavaa ottaakseen huomioon paikalliset tarpeet
- o huolehtia osallistamispolitiikan vaiheittaisesta kehittämisestä: lyhyellä aikavälillä osallistamispolitiikalle laaditaan oma erillinen toimintasuunnitelma tai -strategia osana yleistä politiikkaa, keskipitkällä aikavälillä osallistaminen sulautetaan osaksi yleistä politiikkaa ja pitkällä aikavälillä osallistamisesta tulee

”itsestänselvyys” kaikissa koulutuspolitiikan linjauksissa ja strategioissa

- o olla monivaiheista ja -alaista ja edistää aktiivisesti toimialojen välistä yhteistyötä, jossa kansalliset ja paikallistason opetus-, terveys- ja sosiaalitoimen päättäjät laativat yhdessä poliittisia linjauksia ja suunnitelmia tukeakseen aktiivisesti moniammatillista toimintatapaa esiopetuksessa, oppivelvollisuuskoulutuksessa, työelämään siirtymisvaiheessa sekä oppivelvollisuuden jälkeisessä koulutuksessa ja etenkin korkea-asteella
- o ottaa kansallisen tason politiikan muotoilussa huomioon kansainväliset poliittiset linjaukset ja aloitteet – etenkin euroopanlaajuiset linjaukset ja aloitteet – mikä puolestaan tarjoaa erityisopetusta tarvitseville oppijoille tilaisuuden saada tietoa Euroopan unionin ohjelmista (esim. Sokrates ja Leonardo) ja hyödyntää kaikkia tarjolla olevia voimavaroja ja mahdollisuuksia.

Ohjaus on politiikan toimeenpanon kannalta ensiarvoisen tärkeää. Hallitukset sekä kuntien, koulupiirien tai kouluklustereiden tasolla toimivat päättäjät ja koulujen rehtorit ovat keskeisessä asemassa, kun kansallista politiikkaa muunnetaan käytännön toimiksi ja kun näitä toimia toteutetaan. Heidän toimintaansa johtotehtävissä tulee edistää ja tukea aktiivisesti selkeästi esitetyillä linjauksilla.

Osallistamista edistävä resursointi

Erityisopetuksen **rahoitus** on yksi merkittävimmistä osallistamista määrittävistä tekijöistä. Jos varoja ei kohdenneta selkeiden poliittisten linjausten mukaisesti, osallistamista ei todennäköisesti pystytä toteuttamaan. Tarkastellun aineiston mukaan seuraavat voimavarojen jakotavat edistävät osallistamista tuloksellisesti:

- o Hajautetut rahoitusmallit, joiden avulla paikalliset organisaatiot voivat tukea toimivia käytäntöjä. Hajautettu

malli on todennäköisesti edullisempi ja kykenee paremmin vastaamaan paikallisväestön tarpeisiin.

- o Joustavat rahoitusjärjestelyt, joiden ansiosta koulut voivat käyttää varoja itse yksilöimiinsä tarpeisiin ja vaatimuksiin kansallisen politiikan puitteissa.

Poliittisten linjausten tulee tähdätä *asianmukaisten ja joustavien tukimuotojen* luomiseen erityisopetusta tarvitsevien oppijoiden kanssa työskenteleville opettajille. Erityisopettajien tarjoama tuki on ensiarvoisen tärkeää, sillä luokanopettajilta ei voida edellyttää kaikkia yksittäisiä erityistarpeita koskevaa osaamista ja asiantuntemusta. Päättäjien on varmistettava, että opettajien tukijärjestelmät ovat monipuolisia ja vastaavat paikallisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin.

Tiettyjen palvelujen ja välineiden *puuttuminen tai rajallinen saatavuus* saattaa itse asiassa estää erityisopetusta tarvitsevien oppijoiden integroimisen ja yhtäläisten mahdollisuuksien toteutumisen.

Eriytettyjen (erillisten) erityiskoulujen rooliin tulee kiinnittää huomiota, sillä erityiskoulujen muuttaminen resurssikeskuksiksi on yleinen suuntaus Euroopassa. Päättäjien kannalta tällaisella kehityssuunnalla on omat selvät seurauksensa, jotka koskevat kaikkien voimavarojen jakotapojen ja koulutuksen järjestämisuotojen suunnittelua niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä.

Toimivat seuranta-, arviointi- ja tulosvastuujärjestelyt

Eryistä tukea tarvitsevien oppijoiden kannalta myönteisten tulosten saavuttaminen edellyttää toimivia koulutustarjonnan seuranta- ja arviointijärjestelyjä. Lisäksi koulujen, paikallistason päättäjien ja oppijoiden vanhempien välisen yhteistyön edistäminen edellyttää etenkin hajautetussa järjestelmässä sitä, että nämä järjestelyt ovat läpinäkyviä ja takaavat siten entistä paremmin palvelutoiminnan tulosvastuullisuuden. Eryistä tukea tarvitsevien oppijoiden opetuksen laadun riippumattoman arvioinnin tuleekin kuulua kaikkiin seuranta-, arviointi- ja tulosvastuujärjestelyihin.

Koulutuksen saatavuuden ja koulutusmahdollisuuksien lisääminen

Osallistavalla koulutuspolitiikalla pyritään lisäämään koulutuksen saatavuutta ja edistämään kaikkien erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden mahdollisuuksia toteuttaa taipumuksiaan. Seuraavien koulutuspoliittisten näkökantojen on todettu edistävän tätä tavoitetta merkittävästi:

- Otetaan vanhemmat mukaan lastensa kasvatukseen täysivaltaisina kumppaneina antamalla heidän käyttöönsä koulutuksen eri järjestämismuotoja koskevia tietoja ja ensi käden kokemuksia, joiden avulla he voivat tehdä perusteltuja valintoja.
- Kannustetaan paikallisia organisaatioita ja kouluja poistamaan opetussuunnitelman toteuttamista vaikeuttavia oppimisen ja arvioinnin esteitä. ”Haitan” käsitettä painottava lääketieteellinen näkemys tulee korvata laajemmalla pedagogisella näkökulmalla, jossa otetaan huomioon oppijoiden oppimisvaikeuksien lisäksi heidän valmiutensa ja opetusympäristönsä. Erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden arvioinnin tulee tukea opetussuunnitelman sisältöjen opiskelua sopivassa muodossa. Tämä tavoite voidaan saavuttaa yksilöllisen oppimissuunnitelman tai henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) avulla.
- Edistetään myönteisiä asenteita koulutuksessa. Vanhempien ja opettajien asennoituminen erityisopetusta tarvitsevien oppijoiden koulutukseen vaikuttaa perustuvan paljolti henkilökohtaisiin kokemuksiin. Koulutuspolitiikassa on otettava huomioon asennetekijät ja kehitettävä niitä koskevia strategioita ja voimavaroja.
- Kannustetaan kaikkia opettajia ottamaan vastuuta kaikista oppilaista näiden yksilöllisistä tarpeista riippumatta. Tämä on osallistamisen edistämisen perusedellytys, jonka tulisi olla oleellinen osa politiikkaa.

Keskeistä tässä on opettajien ammatillista osaamista edistävän koulutuksen saatavuus.

- Järjestetään opettajille ja muille henkilöstöryhmille erilaisia joustavia koulutusmahdollisuuksia ja -väyliä. Oppijoiden erilaisten tarpeiden vastaamiseen tarvittavan osaamisen merkitystä yleisopetuksen opettajille ei voi liiaksi korostaa.
- Hyödynnetään tieto- ja viestintätekniikan tarjoamia mahdollisuuksia koulutuksen eriarvoisuuden vähentämisessä, opetuksen integroimisessa ja opetuksen yksilöllistämässä. Tieto- ja viestintätekniikan käytön lisäämistä tulee edistää myös poliittisella tasolla.
- Tuetaan työelämään siirtymistä selkeällä lainsäädännöllä ja poliittisilla toimilla, jotka kannustavat oppijoiden, heidän omaistensa sekä koulun, työmarkkinoiden ja kaikkien muiden osapuolten välitöntä osallistumista ja tiivistä yhteistyötä¹.

Tulevaisuuden poliittiset kehittämiskohteet

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen kehittämistyössä ovat nousseet esiin seuraavat keskeiset kehittämisalueet, joihin tulee kiinnittää huomiota edistettäessä osallistavaa koulutusta edistävää koulutuspolitiikkaa:

- Kouluihin kohdistuvien opintosuoritusten parantamiseen liittyvien vaatimusten ja oppimisessaan erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden aseman välillä piilevä *jännite* on kasvava. Tämä on keskeinen ongelma-alue sekä nyt että tulevaisuudessa. Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opintomenestyksen yhteydessä joudutaan ottamaan huomioon myös koulutuksen lisäarvo.
- Järjestelmällisiä *seuranta- ja arviointijärjestelmiä* on kehitettävä ja koko tulosvastuun kysymystä ylipäänsä tulee käsitellä integroiduissa ja eriytetyissä oppimisympäristöissä järjestettävän erityisopetuksen näkökulmasta.

¹ Lisätietoja työelämään siirtymistä koskevista poliittisista suosituksista Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen julkaisusta *Transition from School to Employment – policy implications and recommendations (Siirtyminen koulusta työelämään – poliittisia seurauksia ja suosituksia)*.

- Osallistavia käytäntöjä tukevia joustavia koulutuksen *järjestämismalleja* on sovellettava kaikissa koulutusmuodoissa. Esi- ja ensimmäisen asteen opetuksen lisäksi erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osallistamiseen on panostettava yhtä lailla myös alemman toisen asteen opetuksessa, työelämään siirtymisvaiheessa sekä oppivelvollisuuden jälkeisessä koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa.
- Täysin erillisissä (eriytetyissä) oppimisympäristöissä olevien oppilaiden määrän väheneminen eri maissa on osoitus niiden aidosta *sitoutumisesta* osallistamisen edistämiseen.

OSA 3: TEEMAHANKKEISSA ESIIN NOUSSEET POLIITTISET LINJAUKSET

Tässä osassa hahmotellaan eräitä Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen teemahankkeiden työn tuloksia, joihin osassa 2 käsitellyt peruseriaatteet pohjautuvat. Tiedot perustuvat kaikkiin kehittämiskeskuksen selvityksiin, joissa on tarkasteltu kolmea erityisopetustyön osa-aluetta eli osallistamista, rahoitusta ja opetuskäytäntöjä (ks. osa 4, Lähteet ja taustamateriaali).

Osallistaminen Euroopassa

Kaikissa Euroopan maissa on jo toteutettu tai ollaan parhaillaan toteuttamassa osallistavaa opetusta edistävää politiikkaa. Euroopassa voidaan havaita joukko erityisopetuksen järjestämiseen liittyviä yleisiä kehityssuuntauksia.

Yksi suuntauksista on erityiskoulujen muuttaminen resurssikeskuksiksi etenkin niissä maissa, joissa huomattava osa oppilaista opiskelee erillisissä erityiskouluissa. Yleensä keskuksille on määritelty seuraavia tehtäviä:

- opettajien ammatillista osaamista edistävän koulutuksen järjestäminen
- materiaalien ja menetelmien kehittäminen ja levittäminen
- yleisopetuksen koulujen ja oppilaiden tukeminen
- yksittäisten oppilaiden lyhyt- tai osa-aikainen tukeminen
- työllistymisen tukeminen.

Erityis- ja yleisopetuksen koulujen välinen yhteistyö on resurssikeskusten työn vaikuttavuuden kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden arvioinnissa käytettävät erityistarpeiden määritelmät ja luokitukset vaihtelevat maittain. Joissakin maissa erityistarpeet jaetaan vain yhteen tai kahteen tyyppiin, kun taas toisissa erityistä tukea tarvitsevat oppijat luokitellaan oppivelvollisuuskoulutuksessa yli kymmeneen eri ryhmään.

Useimmissa maissa oppivelvollisuusikäisten erityisoppilaiden opetuksessa hyödynnetään henkilökohtaisia oppimissuunnitelmia. Tavallisesti suunnitelma sisältää yleisopetuksen opetussuunnitelman toteuttamistavat, tarvittavat lisäresurssit, opetuksen tavoitteet sekä opetuksessa käytetyn pedagogisen menetelmän arviointiperusteet.

Vaikka oppilaiden vanhemmat vaikuttavat yleisesti ottaen suhtautuvan osallistamiseen varsin myönteisesti, asenteet riippuvat paljolti henkilökohtaisista kokemuksista. Positiiviset osallistamiskokemukset ovat varsin harvassa niissä maissa, joissa erikoistuneet opetus- ja tukipalvelut on keskitetty erityiskoulujärjestelmään ja joissa niitä ei ole saatavilla yleisopetuksen kouluissa. Vanhempien suhtautuminen on sen sijaan myönteistä silloin, kun erityisresursseja ja -palveluja tarjotaan yleisopetuksen kouluissa.

Vahvan erityiskoulujärjestelmän maissa yhä useammat oppilaiden vanhemmat ovat ryhtyneet painostamaan viranomaisia osallistamisen suuntaan. Vanhempien myönteisistä asenteista kerrotaan myös maissa, joissa osallistaminen on yleinen käytäntö. Tästä huolimatta vanhemmat (ja joskus myös itse oppilaat) suosivat eriytetyssä ympäristössä annettavaa erityisopetusta tapauksissa, joissa on kyse huomattavista erityistuen tarpeista, koska he katsovat, että erityiskouluilla on enemmän erikoisalojen resursseja, osaamista ja tietoa kuin yleisopetuksen kouluissa.

Rahoitus

Eri maissa on omaksuttu erilaisia erityisopetuksen rahoitusmalleja, jotka voidaan jakaa kahteen perusmalliin:

- keskitetty malli, jossa rahoituksesta päätetään kansallisella tasolla – esimerkkejä keskitetyistä ratkaisuista ovat suorat erityiskoulujen panosrahoitusmallit ja oppilassidonnaiset määrärahat

- hajautettu malli, jossa päävastuu erityisopetuksen voimavarojen ja palvelujen järjestämisestä on yksittäisillä alueilla tai kunnilla.

Keskitettyä ja suoraa erityiskoulujen panosrahoitusmallia käyttävissä maissa esiintyy yleensä huomattavaa järjestelmän arvostelua ja vanhempien, opettajien tai muiden koulutusalan toimijoiden harjoittamaa taktikointia, joka saattaa johtaa integraation vähenemiseen, luokittelun lisääntymiseen ja kustannusten kasvuun. Varoja saatetaan ohjata muihin kuin koulutustarkoituksiin, kuten käräjäntiin ja diagnosointiin. Lisäksi erillisissä erityiskouluissa opiskelevien erityisoppilaiden osuuksien voidaan todeta olevan suhteellisesti suurempia juuri näissä maissa.

Omat haittansa näyttää olevan myös oppilassidonnaisiin määrärahoihin perustuvalla rahoitusjärjestelmällä, jossa varat osoitetaan yksittäisten oppilaiden tarpeisiin. Käytännössä oppilassidonnainen määräraha edellyttää erityisen selkeitä myöntämisperusteita. Jos niitä ei pystytä määrittelemään, oppilassidonnaisilla määrärahoilla ei kyetä vastaamaan oppilaiden tarpeisiin. Yleisesti ottaen vaikuttaa siltä, että erityisopetukseen tarkoitettut varat on suotavampaa kohdentaa kaikille erityistä tukea tarvitseville oppijoille suunnattujen palvelujen kehittämiseen koko koulun tasolla osallistavan ympäristön luomiseksi pikemminkin kuin osoittaa niitä yksittäisille oppilaille.

Rahoitusjärjestelmän myönteisistä vaikutuksista mainitsevat yleensä maat, joiden järjestelmä on vahvasti hajautettu. Näissä järjestelmissä keskushallinto jakaa erityisopetuksen määrärahat alue- tai paikallistason viranomaisille (kunnat, koulupiirit tai -klusterit) ja nämä puolestaan päättävät varojen käytöstä ja määrittelevät erityispalveluihin oikeutetut oppilaat. Tällaisia rahoitusmalleja käyttävät maat eivät mainitse juuri minkäänlaisia kielteisiä rahoitusjärjestelmiinsä liittyviä sivuvaikutuksia ja ovat ylipäänsä tyytyväisiä järjestelmiinsä. Järjestelmät, joissa kunnat tekevät päätöksensä koulujen tuki- tai neuvontakeskusten antamien tietojen pohjalta ja joissa eriyettyihin oppimisympäristöihin osoitettujen varojen lisääminen vaikuttaa välittömästi yleisopetuksen koulujen

rahoitukseen, vaikuttavat olevan erittäin tuloksellisia osallistamisen toteutumisen kannalta.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että erityisopetuksen määrärahojen jakamisesta päättävällä viranomaisella pitäisi myös olla ensinnäkin mahdollisuus hyödyntää riippumattomia erityistarpeiden asiantuntijoita ja toiseksi edellytykset erityisstrategioiden ja -palvelujen toteuttamiseen ja ylläpitoon.

Opetuskäytännöt

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskusten opetuskäytäntöjä käsittelevä työ on osoittanut, että osallistavia oppimisympäristöjä on kaikkialla Euroopassa ja että erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden tarvitsema hyvä opetus on hyväksi kaikille oppijoille.

Sosiaalisia, tunne-elämän ja/tai käyttäytymisvaikeuksia pidetään suurimpina haasteina erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden integroimiselle yleisopetuksen ympäristöön. Luokkayhteisön erojen ja erilaisuuden kohtaaminen ja käsitteleminen on kaiken kaikkiaan yksi Euroopan koulujen suurimmista haasteista.

Seuraavat viisi pedagogista toimintamallia on havaittu toimiviksi osallistavassa opetuksessa:

- *Yhteistoiminnallinen opetus* – opettajien työskentely yhdessä muiden opettajien (erityisopettajien tai muiden kollegojen), rehtorin ja muiden alan ammattilaisten kanssa on toimiva tapa kehittää erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden opiskelu- ja sosiaalisia taitoja.
- *Yhteistoiminnallinen oppiminen* – vertaisopetus eli yhteistoiminnallinen oppiminen edistää oppilaiden kognitiivista ja affektiivista (sosioemotionaalista) oppimista ja kehitystä. Toisiaan tukevat oppilaat hyötyvät yhdessä oppimisesta etenkin silloin, kun heidän osaamistasonsa on erilainen.

-
-
- *Yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu* – ei-toivotun käyttäytymisen johdonmukainen käsittely vähentää ja lieventää tehokkaasti oppitunneilla esiintyviä häiriöitä kaikkien opettajien kannalta, mutta etenkin silloin, kun opettajalla on vaikeuksia integroida luokkaansa sosiaalisesti tai käyttäytymiseltään ongelmaisia oppilaita. Yhdessä oppilaiden kanssa sovitut selkeät pelisäännöt ja rajat ovat osoittautuneet toimiviksi menetelmiksi positiivisen ja negatiivisen vahvistamisen rinnalla.
  - *Heterogeeninen ryhmäjako* – eritasoisista oppilaista muodostetut ryhmät ja opetuksen eriyttäminen ovat tarpeellisia keinoja käsitellä oppilaiden erilaisuutta. Täsmennetyt tavoitteet, vaihtoehtoiset oppimisväylät, joustavat opetusmenetelmät ja erilaiset opetusryhmien muodostamistavat edistävät osallistavaa opetusta.
  - *Tuloksellinen opetus ja yksilöllinen suunnittelu* – edellä mainitut järjestelyt tulee toteuttaa koulun ja opetuksen kokonaisvaltaisella ja tuloksellisella toimintatavalla, jossa opetus perustuu oppilaiden ja toiminnan arviointiin, oppimisodotuksiin sekä suoraan ohjaukseen ja palautteeseen. Kaikkien oppijoiden ja siten myös erityisoppilaiden opintosuoritukset paranevat heidän koulutyönsä järjestelmällisen valvonnan, arvioinnin ja suunnittelun myötä. Opetussuunnitelmaa voidaan yksilöllistää yksilöllisiin tarpeisiin, joihin voidaan lisäksi vastata laatimalla yleiseen opetussuunnitelmaan sovitettu henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Opetuskäytäntöihin vaikuttavat lukuisat erilaiset sekä opettaja-että koulutason edellytykset, joiden avulla voidaan myös arvioida osallistamisen onnistumista. Yksittäisen opettajan tasolla:

- osallistaminen riippuu paljolti opettajien asennoitumisesta erityistä tukea tarvitseviin oppijoihin, heidän kyvystään tukea sosiaalisia suhteita ja heidän suhtautumisestaan luokkayhteisössä esiintyviin eroihin sekä halustaan käsitellä näitä eroja myönteisesti ja tuloksellisesti.

- opettajat ovat keskeisessä asemassa lisähenkilöstön tai muiden voimavarojen hankkimisessa yksittäisille oppilaille tiiviissä yhteistyössä kaikkien osapuolien kanssa.
- lisäksi heillä on ratkaiseva rooli oppijoiden välisten mielekkäiden sosiaalisten suhteiden edistämisessä. Vastavuoroiset ja myönteiset suhteet muiden oppilaiden kanssa ovat ensiarvoisen tärkeitä erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden onnistuneen integroinnin kannalta.

Koulun tasolla:

- koulun organisaatorakenne vaikuttaa erityisopetukseen käytettävien voimavarojen määrään ja laatuun. Tukea voivat tarjota koulu yhteisön jäsenten lisäksi myös erilaiset ulkoiset tukipalvelut ja yhteistyökumppanit. Koulujen kyky toimia yhteistyössä löytääkseen uusia keinoja vastata erityistuen tarpeisiin saattaa usein olla keskeinen edellytys erityisoppilaiden integroimiselle yleisopetuksen oppimisympäristöihin.
- ajoittain on tarpeen kiinnittää huomiota erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden pienryhmiin, sillä luokan jonkinasteinen ryhmittely pienryhmiin saattaa mahdollistaa näiden oppijoiden integroimisen yleisopetuksen luokkaan. On kuitenkin tärkeää, että nämä järjestelyt ovat luontevia ja joustavia eikä niitä käytetä ainoastaan erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden, vaan ajoittain myös luokan muiden oppijoiden opetuksessa.
- koulujen keskinäinen yhteistoiminta saattaa usein tarjota mahdollisuuksia osallistavien oppimisympäristöjen luomiseksi ja onnistuneen opetuksen toteuttamiseksi
- rehtorin johtamistyyli on osallistavan opetuksen kannalta ratkaiseva tekijä. Usein juuri rehtori käynnistää koulussaan osallistamista edistäviä uudistuksia ja varmistaa niiden toteuttamisen. Tällaisia uudistuksia ovat

---

strateginen ohjaus, tiimityön kehittäminen opetuksessa ja koko koulu yhteisön keskittyminen olennaisiin asioihin. Osallistavien käytäntöjen kehittämisen kannalta on tärkeää, että koululla ja rehtorilla on mahdollisuus osoittaa taloudellisia voimavaroja omien päätöstensä tueksi suhteellisen vapaasti.

Vuorovaikutus vanhempien kanssa on keskeinen onnistumista edistävä osa-alue edistettäessä osallistavia oppimisympäristöjä ja toimintamalleja kehittäviä strategioita. Oppijoiden vanhempia ei tule nähdä ainoastaan ”koulutuspalvelujen asiakkaina” vaan myös koulutusprosessin osapuolina. Vanhemmilla tulee olla merkittävä rooli ja sananvalta koulu yhteisön, koulun ulkopuolisten organisaatioiden ja eri ammattiryhmien välisessä yhteistyössä, ja heidät tulee ottaa mukaan lastensa koulutuksen ja sen rakenteen ja sisällön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä lastensa henkilökohtaisten opetuksen järjestämistä koskevien suunnitelmien (HOJKS) laatimiseen.

OSA 4: PERUSTIETOA EUROOPAN ERITYISOPETUKSEN KEHITTÄMISKESKUKSESTA

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus on osallistujamaiden opetusministeriöiden perustama riippumaton ja hallinnollisesti itsenäinen Eurooppalainen organisaatio, joka toimii erityisopetuksen alan yhteistyöfoorumina.

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus saa taloudellista ja poliittista tukea jäsenmaidensa opetusministeriöiltä – jäsenistöön kuuluvat Alankomaat, Belgia (flaaminkielinen yhteisö), Belgia (ranskankielinen yhteisö), Espanja, Irlanti, Islanti, Italia, Itävalta, Iso-Britannia, Kreikka, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi ja Tanska. Tšekin tasavalta, Viro, Latvia ja Liettua osallistuvat kehittämiskeskuksen toimintaan tarkkailijajäseninä.

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksella on kiinteät yhteistyösuhteet myös muiden koulutuksen ja erityisopetuksen keskeisten eurooppalaisten ja kansainvälisten organisaatioiden, kuten Euroopan komission ja siihen liittyvien tahojen sekä OECD:n, UNESCO:n, European SchoolNetin ja Pohjoismaiden neuvoston kanssa. Mikäli tarvitaan erityisasiantuntemusta, joka ei keskeisesti kuulu Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen toiminnan piiriin, se pystyy yhteistyösuhteidensa ansiosta ohjaamaan palveluiden tarvitsijat eteenpäin.

Kehittämiskeskus ottaa kaikissa toimissaan huomioon keskeiset erityisopetusta koskevat kansainväliset julistukset, joita ovat Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (1993), Salamancan julistus (1994), Luxemburgin peruskirja (1996), Euroopan parlamentin päätöslauselma komission tiedonannosta vammaisten yhtäläisistä mahdollisuuksista (2001) sekä Euroopan vammaisfoorumin Madridin julistus Syrjimättömyys ynnä positiiviset erityistoimet = sosiaalinen integraatio (2002).

Kehittämiskeskus osallistuu erityisoppijoille ja heidän omaisilleen suunnattujen palvelujen käytännön tarjontaa ja koulutuspolitiikan kehittämistä koskevaan keskusteluun. Toiminnassaan se ottaa huomioon erityisopetusta tarvitsevien oppijoiden yhtäläiset mahdollisuudet, esteettömyyden ja osallistavan opetuksen ja edistää heille tarjottavan koulutuksen korkeaa laatua tunnustaen kuitenkin eri maiden erilaiset poliittiset linjaukset, käytännöt ja olosuhteet.

Kehittämiskeskuksen toiminnan keskeisiä kohderyhmiä ovat poliittiset päättäjät sekä alan asiantuntijat ja ammattilaiset, jotka vaikuttavat erityisopetusalan poliittisiin linjauksiin ja käytäntöihin eurooppalaisella, kansallisella ja alueellisella tasolla. Euroopanlaajuisen tiedotustoiminnan lisäksi kehittämiskeskus edistää ammatillisten valmiuksien kehittämistä tiedon- ja kokemustenvaihdon avulla.

Lisätietoja Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen toiminnasta löytyy Internet-osoitteesta www.european-agency.org.

OSA 5: LÄHTEET JA TAUSTAMATERIAALI

European Commission, DG XXII (1996). **The Charter of Luxembourg**. Brussels, Belgium.

Euroopan komissio, PO XXII (1996). Luxemburgin peruskirja. Bryssel, Belgia. Ei suomennettu.

European Disability Forum (2002). **The Madrid Declaration: Non-Discrimination Plus Positive Action Results in Social Inclusion**. Brussels, Belgium.

Euroopan vammaisfoorumi (2002). Madridin julistus: Syrjimättömyys ynnä positiiviset erityistoimet = sosiaalinen integraatio. Bryssel, Belgia. Suomennettu.

European Parliament. Resolution on the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – **Towards a barrier-free Europe for people with disabilities** adopted on the 4 March 2001 (COM (2000) 284 – C5-0632/2000 –2000/2296 (COS)).

Euroopan parlamentin päätöslauselma komission tiedonannosta neuvostolle, Euroopan parlamentille, talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Esteetön Eurooppa vammaisille, annettu 4. maaliskuuta 2001 (KOM(2000) 284 – C5-0632/2000 – 2000/2296(COS)). Suomennettu.

United Nations. **The Standard Rules for the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities**, adopted by the General Assembly Resolution 48/96 of 20 December 1993.

Yhdistyneet Kansakunnat. Vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet, hyväksytty yleiskokouksen 20. joulukuuta 1993 antamalla päätöslauselmalla 48/96. Epävirallinen suomennos.

UNESCO (1994). **World Conference on Special Needs Education: Access and Quality**. Salamanca: UNESCO.

Unesco (1994). Erityisopetuksen maailmankonferenssi: saatavuus ja laatu. Salamanca: Unesco. Ei suomennettu.

Tämän asiakirjan taustamateriaalina on käytetty seuraavia Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen julkaisuja:

European Agency for Development in Special Needs Education, Edited by Meijer, C.J.W. (1998). **Integration in Europe: Trends in 14 European Countries.** Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Toim. Meijer, C.J.W (1998). **Integraatio Euroopassa: Erityisopetuksen tarjonta: Kehityssuuntia 14 Euroopan maassa.** Middelfart, Tanska. Tiivistelmä suomennettu.*

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Meijer, C.J.W. (1999). **Financing of Special Needs Education: A seventeen country study of the relation between financing of special needs education and integration.** Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Toim. Meijer, C.J.W (1999). **Erityisopetuksen rahoitus: 17 maata kattava tutkimus erityisopetuksen rahoituksen yhteydestä inklusiokäytäntöön.** Middelfart, Tanska. Tiivistelmä suomennettu.*

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Meijer, C.J.W. (2003). **Inclusive Education and Classroom Practices.** Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Toim. Meijer, C.J.W (2003). **Osallistavat oppimisympäristöt ja opetuskäytännöt.** Middelfart, Tanska. Yhteenvetoraportti suomennettu.*

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor Soriano, V. (1998). **Teacher Support: Support for Teachers Working with Special Needs in Mainstream Education.** Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Toim. Soriano, V. (1998). **Opettajien tukeminen: Erityisopetusta koskevan opettajatuen organisointi tavanomaisen koulun yhteydessä.** Middelfart, Tanska. Tiivistelmä suomennettu.*

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor Soriano, V. (2002). **Transition from School**

to Employment: Main problems, issues and options faced by students with special educational needs in 16 European countries. Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Soriano, V. (2002). **Siirtyminen koulusta työelämään: Erityistarpeisten opiskelijoiden kohtaamat keskeiset ongelmat, kysymykset ja valintamahdollisuudet 16:ssa Euroopan maassa.** Middelfart, Tanska. Suomennettu.*

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor Watkins, A. (2001). **Information and Communication Technology (ICT) in Special Needs Education (SNE).** Middelfart, Denmark.

*Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus. Toim. Watkins, A. (2001). **Tieto- ja viestintäteknologia erityisopetuksessa.** Middelfart, Tanska. Suomennettu.*

OSA 6: LISÄTIETOJA

Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen jäsenmaiden poliittisten edustajien yhteystiedot löytyvät kehittämiskeskuksen Internet-sivuston (www.european-agency.org) maakohtaisten osioiden (National Pages) edustuston jäsen -sivuilta (RB Member).

Tämän julkaisun taustamateriaalina käytettyjen julkaisujen tiivistelmiä ja kokonaisten julkaisujen ladattavia tiedostoversioita löytyy eri kielillä kehittämiskeskuksen Internet-sivuston (www.european-agency.org) julkaisusivuilta.

Painettuja julkaisuja voi myös tilata maksutta sähköpostiosoitteesta secretariat@european-agency.org

Tarkempia tietoja koulusta työelämään siirtymiseen liittyvistä poliittisista linjauksista ja käytännöistä löytyy erillisestä Transition Information Database -tietokannasta osoitteesta www.european-agency.org/transit/index.html

Kehittämiskeskus julkaisee vuoden 2003 aikana työelämään siirtymiseen liittyviä poliittisia linjauksia koskevan selvityksen, joka julkaistaan myös kehittämiskeskuksen Internet-sivustossa.

Tarkempia tietoja erityisopetuksen tieto- ja viestintäteknikkaan liittyvistä poliittisista linjauksista ja käytännöistä löytyy erillisestä Information Communication Technology in Special Needs Education -tietokannasta osoitteesta www.european-agency.org/ict_sen_db/index.html

Kehittämiskeskus julkaisee vuoden 2003 aikana tulevaisuuden visioita koskevan selvityksen, jossa käsitellään myös erityisopetuksen tieto- ja viestintäteknikkapolitiikkaa. Selvitys julkaistaan myös kehittämiskeskuksen Internet-sivustossa.

Tarkempia tietoja opetuskäytännöistä ja osallistamisesta erillisestä Inclusive Education and Classroom Practices -tietokannasta osoitteesta http://www.european-agency.org/IECP/IECP_intro.htm

---

Kehittämiskeskus julkaisee vuoden 2003 aikana opetuskäytäntöpolitiikkaa koskevan selvityksen, joka julkaistaan myös kehittämiskeskuksen Internet-sivustossa.

Erityisopetuksen pääperiaatteet – Suosituksia päättäjille -julkaisun kirjoittajat ovat itsekin koulutuspoliittisten linjausten laatijoita. Julkaisu esittelee selkeästi ja tiiviisti keskeisiä erityisopetusta koskevista poliittisista linjauksista, jotka tukevat tuloksekkaasti erityisoppijoiden integrointia yleisopetuksen oppimisympäristöihin.

Julkaisussa esitellyt osallistavien poliittisten linjausten pääperiaatteet on laadittu selvitysten tulosten pohjalta. Julkaisu tarjoaa koosteen Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen erityisopetuksen eri aihepiirejä koskevien teemahankkeiden yhteydessä esiin tulleista poliittisista linjauksista kattaen lukuisia eri osa-alueita, kuten koulutustarjonta, rahoitus, opettajien tuki, varhainen puuttuminen, tieto- ja viestintätekniikka, siirtyminen koulusta työelämään ja opetuskäytännöt.

Julkaisun tavoitteena on edistää osallistavan koulutuksen kehitystä tarjoamalla erityisopetuksen linjauksista ja niiden toteutuksesta vastaaville päättäjille suosituksia poliittisten linjausten laatimisen tueksi.

